

J.M. Coetzee
De meester van Petersburg

Vertaling
Frans van der Wiel

Cossee
Amsterdam

I Petersburg

Oktober, 1869. Een droschke rijdt langzaam door een straat in de Hooimarktbuurt van Sint-Petersburg. Voor een grote huurkazerne houdt de koetsier zijn paard in.

Zijn passagier bekijkt het gebouw met argwaan. 'Weet u wel zeker dat het hier is?' vraagt hij.

'Svetsjnojstraat drieënzestig, dat heeft u gezegd.'

De passagier stapt uit. Het is een man van achter in de veertig, baardig en gebogen, met een hoog voorhoofd en zware wenkbrauwen die hem een air van in zichzelf gekeerde ernst geven. Hij draagt een donker pak van ietwat ouderwetse snit.

'Wacht op me,' draagt hij de koetsier op.

Onder de gehavende en bladderende gevels bewaren de oudere huizen van de Hooimarkt nog iets van hun oorspronkelijke elegantie, hoewel de meeste inmiddels pensions voor ambtenaren en studenten en werkvolk zijn geworden. In de ruimten ertussen, soms de muren met hen delend, zijn gammele houten bouwsels opgetrokken van twee of zelfs drie verdiepingen, doolhoven van kamers en hokken, de woningen van de allerarmsten.

Nummer 63, een van de oudere panden, wordt aan weerszijden door zulke bouwsels geflankeerd. Bovendien loopt er een web van balken en stutten tot halverwege de voorgevel die daardoor een ingekapselde aanblik

biedt. Vogels hebben zich in de oksels van de stutting genesteld en hun uitwerpselen bevuilen de pui.

Een paar kinderen die in de steunbalken waren geklommen om stenen in de plassen op straat te mikken en dan naar beneden te springen om ze weer op te halen, onderbreken hun spel om de vreemdeling te bekijken. De drie jongsten zijn jongens; de vierde, die hun aanvoerder schijnt te zijn, is een meisje met blond haar en sprekende donkere ogen.

‘Goeiemiddag,’ roept hij hen toe. ‘Weet een van jullie waar Anna Sergejevna Kolenkina woont?’

De jongens reageren niet, blijven hem halsstarrig aanstaren. Maar het meisje laat na een ogenblik haar stenen vallen. ‘Kom,’ zegt ze.

De tweede verdieping van nummer 63 is een doolhof van onderling verbonden kamers, die zich uitspreidt vanaf een overloop bovenaan de trap. Hij volgt het meisje door een donkere, haakvormige gang, waarin de lucht van kool en gekookt vlees hangt, langs een open wasruimte, naar een grijsgeverfde deur die ze openduwet.

Ze staan in een lange, lage kamer, door één raam op ooghoogte verlicht. De mistroostigheid ervan wordt versterkt door een zwaar brokaattapijt aan de langste wand. Een vrouw in het zwart komt overeind om hem te woord te staan. Ze is midden dertig; heeft dezelfde donkere ogen en gebeeldhouwde wenkbrauwen als het kind, maar haar haar is zwart.

‘Vergeef me dat ik zo onaangekondigd ben gekomen,’ zegt hij. ‘Ik ben...’ Hij aarzelt. ‘Ik geloof dat mijn zoon bij u op kamers is geweest.’

Uit zijn valies pakt hij een voorwerp in een wit servet dat hij openvouwt. Het is een foto van een jongen, een daguerreotype in een verzilverde lijst. ‘Misschien herkent u hem,’ zegt hij. Hij geeft haar de foto niet in handen.

‘Dat is Pavel Aleksandrovitsj, mama,’ fluistert het kind. ‘Ja, die heeft bij ons gewoond,’ zegt de vrouw. ‘Het is heel erg.’ Er valt een ongemakkelijke stilte. ‘Hij was hier sinds april in pension,’ hervat ze. ‘Zijn kamer is zoals hij hem heeft achtergelaten, met al zijn bezittingen, op een paar dingen na die de politie heeft meegenomen. Wilt u hem zien?’

‘Ja,’ zegt hij hees. ‘Als er nog huur verschuldigd is, neem ik die natuurlijk voor mijn rekening.’

De kamer van zijn zoon, hoewel eigenlijk niet meer dan een hokje afgeschat van de rest van het appartement, heeft een eigen ingang en een raam naar de straat. Het bed is netjes opgemaakt, er staat een ladenkast, een tafeltje met een lamp, een stoel. Aan het voeteneind van het bed staat een koffer met daarop P.A.I. in reliëfletters. Hij herkent hem: een geschenk van hem aan Pavel.

Hij loopt naar het raam en kijkt naar buiten. Op straat staat de droschke nog te wachten. ‘Wil je iets voor me doen?’ vraagt hij het kind. ‘Wil je tegen de koetsier zeggen dat hij nu kan gaan en wil je hem betalen?’

Het kind neemt het geld dat hij geeft en vertrekt.

‘Ik zou graag even alleen zijn, als u het niet erg vindt,’ zegt hij tegen de vrouw.

Het eerste wat hij doet als ze weg is, is de dekens van het bed terugslaan. De lakens zijn schoon. Hij knielt en duwt zijn neus in het kussen; maar hij ruikt niets anders dan zeep en zon. Hij opent de laden. Ze zijn leeggemaakt.

Hij tilt de koffer op het bed. Bovenop ligt, netjes opgevouwen, een wit katoenen pak. Hij drukt er zijn voorhoofd tegen. Zwak komt de geur van zijn zoon tot hem. Keer op keer haalt hij diep adem en denkt: zijn geest die in mij vaart.

Hij trekt de stoel naar het raam en gaat naar buiten zitten staren. De schemering valt in, wordt dieper. De

straat is leeg. De tijd verstrijkt; zijn gedachten blijven steken. *Tobben*, denkt hij – dat is het woord. Dit zware hoofd, deze zware ogen: lood dat in de ziel zakt.

De vrouw, Anna Sergejevna, en haar dochter gebruiken de avondmaaltijd, tegenover elkaar zittend aan de tafel met de lamp tussen hen in. Ze houden op met praten als hij binnenkomt.

‘Weet u wie ik ben?’ zegt hij.

Ze kijkt hem rustig aan, wacht af.

‘Ik bedoel, weet u dat ik niet Isajev ben?’

‘Ja, dat weten we. We kennen Pavels verhaal.’

‘Laat ik u niet storen bij de maaltijd. Mag ik de koffer voorlopig hier laten? Ik zal u tot het eind van de maand betalen. Nee, laat me ook voor november betalen. Ik zou de kamer graag aanhouden, als hij niet al is besproken.’

Hij geeft haar het geld, twintig roebel.

‘Heeft u er bezwaar tegen als ik zo nu en dan in de middag langskom? Is er overdag iemand thuis?’

Ze aarzelt. Zij en het kind wisselen een blik. Nu al, vermoedt hij, bedenkt ze zich. Ze had liever dat hij de koffer meenam en nooit meer terugkwam, zodat het verhaal van de dode huurder kon worden afgesloten en de kamer vrijgemaakt. Ze wil die treurende man niet in huis hebben, met al die schaduwen die hij om zich heen werpt. Maar het is te laat, het geld is aangeboden en aangenomen.

‘Matrjosja is ’s middags thuis,’ zegt ze rustig. ‘Ik zal u een sleutel geven. Mag ik u wel verzoeken uw eigen ingang te gebruiken? De deur tussen de huurkamer en deze kan niet op slot, maar normaal gebruiken we hem niet.’

‘Het spijt me. Dat wist ik niet.’

Matrjona.

Een uur lang zwerft hij door de vertrouwde straten van de Hooimarktbuurt. Dan keert hij over de Kokoesj-

kinbrug terug naar de herberg waar hij, onder de naam Isajev, eerder die dag een kamer heeft genomen.

Hij heeft geen honger. Geheel gekleed gaat hij liggen, kruist zijn armen en probeert te slapen. Maar zijn gedachten gaan terug naar nummer 63, naar de kamer van zijn zoon. De gordijnen zijn open. Maanlicht valt op het bed. Hij is er: hij staat bij de deur, ademt nauwelijks, staart gespannen naar de stoel in de hoek, wacht tot het donker verdicht, verandert in een ander soort donker, een donker van aanwezigheid. Geluidloos vormt hij zijn lippen naar de naam van zijn zoon, drie keer, vier keer.

Hij probeert iets te bezweren. Maar wat: een geest of zichzelf? Hij denkt aan Orpheus die stap voor stap achteruitloopt, de naam van de dode vrouw fluistert, haar uit het binnenste van de hel lokt; van de vrouw in lijkwaden met de dode ogen die hem volgt, de slappe armen als een slaapwandelaarster voor zich uitgestoken. Geen fluit, geen lier, alleen het woord, dat ene woord, steeds maar weer. Wanneer de dood alle andere banden doorsnijdt, blijft altijd nog de naam. De doop: de vereniging van een ziel met een naam, de naam die ze tot in eeuwigheid zal dragen. Nauwelijks ademend vormt hij opnieuw de lettergrepen: *Pavel*.

Zijn hoofd begint te duizelen. 'Ik moet nu gaan,' fluistert hij of denkt hij te fluisteren. 'Ik kom terug.'

Ik kom terug: dezelfde belofte had hij gedaan toen hij de jongen voor het eerst naar school bracht. *Je wordt niet in de steek gelaten*. En liet hem in de steek.

Hij valt in slaap. Hij stelt zich voor hoe hij langs een lange waterval in een kolk duikt en zich overgeeft aan de duik.

2

De begraafplaats

Ze treffen elkaar bij het veer. Wanneer hij de bloemen ziet die Matrjona bij zich heeft, voelt hij ergernis. Ze zijn klein en wit en bescheiden. Of Pavel een lievelingsbloem heeft weet hij niet, maar rozen, wat rozen ook kosten in oktober, rozen scharlaken als bloed, zijn wel het minste dat hij verdient.

‘We zouden ze kunnen planten,’ zegt de vrouw die zijn gedachten raadt. ‘Ik heb een schepje meegenomen. Vogelpootje: een laatbloeier.’ En nu ziet hij het: de wortels zijn inderdaad in een vochtige doek gewikkeld.

Ze nemen de kleine veerboot naar het Jelagin-eiland, dat hij in jaren niet heeft bezocht. Afgezien van twee oude vrouwen in het zwart zijn ze de enige passagiers. Het is een koude, mistige dag. Als ze aankomen, begint een grijze, uitgemergelde hond jankend van ongeduld over de aanlegsteiger op en neer te draven. De veerman haalt met een bootshaak naar hem uit; hij trekt zich op veilige afstand terug. Hondeneiland, denkt hij: sluipen er hele troepen tussen de bomen rond, wachtend tot de rouwenden weg zijn om met graven te beginnen?

Bij het portiershuisje is het Anna Sergejevna, aan wie hij nog denkt als *de hospita*, die de weg gaat vragen, terwijl hij buiten wacht. Dan volgt de wandeling door de dodenlanen. Hij is begonnen te huilen. *Waarom nu?* denkt

hij, boos op zichzelf. Toch zijn de tranen in zekere zin welkom, als een zachte sluier van blindheid tussen hemzelf en de wereld.

‘Hier, mama!’ roept Matrjona.

Ze staan voor een hoop aarde, één van de vele hopen waarin kruisvormige staken zijn gestoken, die elk een bordje dragen waarop een nummer is gekalkt. Hij probeert zijn gedachten te richten op dit ene nummer, *zijn* nummer, maar niet voordat hij de zevens en de vieren heeft gezien en heeft gedacht: Nooit zal ik meer op zeven kunnen wedden.

Dit is het ogenblik dat hij op het graf zou moeten neervallen. Maar het is al te plotseling, dit aarden bed is te vreemd, hij kan er geen enkel gevoel voor in zijn hart vinden. Ook wantrouwt hij de keten van onverschillige handen door welke de ledematen van zijn zoon moeten zijn gegaan terwijl hij zelf nog onwetend als een schaap in Dresden zat. Van de jongen die nog in zijn herinnering leeft naar de naam op de overlijdensakte naar het nummer op de staak, is een noodlottige aaneenschakeling die hij nog niet kan accepteren. *Voorlopig*, denkt hij: er zijn geen definitieve nummers, ze zijn allemaal voorlopig, anders zou het spel ten einde zijn. Straks gaat de schijf draaien, gaan de nummers bewegen en is alles weer in orde.

De aardhoop heeft het volume en zelfs de vorm van een liggend lichaam. Het is eigenlijk niets meer of minder dan het volume verse aarde verplaatst door een houten kist met een lange jongeman erin. Het heeft iets wat verder denken niet verdraagt, wat hij ver van zich werpt. In plaats van de gedachte komen tergende herinneringen aan wat hij al die tijd in Dresden heeft gedaan terwijl hier in Petersburg de procedure van bergen en nummers, kisten, vervoeren, begraven zijn onverschillige gang volgde. Waarom was er in Dresden geen zuchtje voorge-

voel in de lucht geweest? Moeten er massa's omkomen voordat de hemel siddert?

Bij de beelden die terugkeren is er een van hemzelf in de badkamer van het appartement aan de Lärchenstrasse, waar hij voor de spiegel zijn baard bijknipt. De koperen kranen op de wasbak glimmen; het gezicht in de spiegel, verdiept in zijn bezigheid, is het gezicht van een vreemde uit het verleden. Ik was al oud, denkt hij. Het vonnis was al geveld; en de aan mij gerichte vonnisbrief was onderweg, ging van hand tot hand, alleen ik wist het niet. *Het plezier in uw leven is voorbij*: zo luidde het vonnis.

De hospita krabt een kuiltje aan de voet van de hoop. 'Alstublieft,' zegt hij, en op zijn wenk stapt ze opzij.

Terwijl hij zijn overjas losknoopt, zijn colbert losknoopt, zakt hij op zijn knieën, valt dan stram voorover tot hij plat op de hoop ligt met zijn armen uitgestrekt boven zijn hoofd. Hij huilt ongeremd, zijn neus loopt. Hij wrijft zijn gezicht tegen de natte aarde, begraaft zijn gezicht erin.

Als hij opstaat zit er aarde in zijn baard, in zijn haar, in zijn wenkbrauwen. Het kind, aan wie hij geen aandacht heeft geschonken, staart hem met verbaasde ogen aan. Hij veegt zijn gezicht schoon, snuit zijn neus, knoopt zijn kleren dicht. Wat een joodse scène! denkt hij. Maar laat ze het maar zien. Laat ze maar zien dat hij niet van steen is! Laat ze maar zien dat er geen grenzen zijn!

Er flitst iets uit zijn ogen naar haar toe; ze wendt zich verward af en drukt zich tegen haar moeder aan. Terug naar het nest! Een verschrikkelijke kwaadaardigheid stroomt van hem naar de levenden uit en vooral naar de levende kinderen. Als hier op dit moment een pasgeboren kind was, zou hij het uit de armen van de moeder rukken en tegen een steen verpletteren. Herodus, denkt hij: nu begrijp ik Herodus! Laat er een eind komen aan het verwekken!

Hij draait het tweetal de rug toe en loopt weg. Algauw heeft hij het nieuwere gedeelte van de begraafplaats achter zich en dwaalt hij tussen de oude stenen, tussen de langgestorvenen.

Als hij terugkeert, is het vogelpootje geplant.

‘Wie zorgt ervoor?’ vraagt hij stuurs.

Ze haalt haar schouders op. Het is niet aan haar die vraag te beantwoorden. Nu is het zijn beurt, is het aan hem om te zeggen: Ik kom het elke dag verzorgen, of: God zorgt ervoor, of anders: Niemand zorgt ervoor, het gaat dood, laat het maar doodgaan.

De witte bloemetjes wuiven vrolijk in de wind.

Hij grijpt de vrouw bij de arm. ‘Hij is hier niet, hij is niet dood,’ zegt hij met schorre stem.

‘Nee, natuurlijk is hij niet dood, Fjodor Michailovitsj.’ Ze is nuchter, geruststellend. Sterker nog: ze is op dit moment moederlijk, niet alleen voor haar dochter, maar ook voor Pavel.

Haar handen zijn klein, haar vingers slank en tamenlijk kinderlijk, maar ze heeft een vol figuur. Absurd, hij zou graag zijn hoofd op haar borst leggen en die vingers door zijn haar voelen strelen.

De onschuld van handen, altijd weer hernieuwd. Een herinnering komt bij hem boven: de aanraking van een hand, intiem in het donker. Maar de hand van wie? Handen die als dieren zonder schaamte, zonder herinnering te voorschijn komen.

‘Ik moet het nummer opschrijven,’ zegt hij, haar ogen ontwijkend.

‘Ik heb het nummer.’

Waar komt zijn begeerte vandaan? Een dringend, vlammend gevoel: hij wil deze vrouw bij de arm pakken, haar achter de portierskeet sleuren, haar jurk optillen, met haar paren.

Hij denkt aan rouwenden bij een dodenwake, die op

het eten en drinken aanvallen. Er zit iets van uitgelatenheid in, een bluf die de dood in het gezicht wordt geslingerd: Ons heb je niet!

Ze zijn terug op de steiger. De grijze hond sluipt omzichtig naar hen toe. Matrjona wil hem aaien, maar haar moeder raadt het af. De hond mankeert iets: vanaf de stam van zijn staart loopt een vurige open wond over zijn rug. Hij jankt steeds zachtjes, laat zich af en toe bruusk op zijn achterdeel zakken om de wond met zijn tanden aan te vallen.

Morgen kom ik weer, belooft hij: dan kom ik alleen en gaan we samen praten. In de gedachte aan terugkeren, de rivier oversteken, de weg vinden naar het bed van zijn zoon, met hem in de mist alleen zijn, is een vage belofte van avontuur.